

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Зорка Петрова Първанова

(Институт за балканистика с Център по тракология – БАН),

член на Научното жури за провеждане на конкурс за доцент в област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.2. История и археология (Международни отношения на Балканите през XIX век) за нуждите на секция „Модерни Балкани“, ИБЦТ-БАН,

обявен в Държавен вестник, бр. 85/ 25.10.2022 г.

Единственият кандидат в конкурса д-р Симеон Андонов Симеонов е предложил на вниманието на Научното жури две монографии, едната от които (*Строители на Западния свят: как консулите създадоха модерния международен ред. София, ИБЦТ-БАН, 2022*) на базата на защитената му докторска дисертация, и шест студии и статии, пет от тях публикувани в реферирани и индексирани издания. Представените публикации като цяло отразяват пресориентирането на автора, чиито научни интереси в началото на академичната му кариера са в сферата на новата американска история, към балканистичната проблематика.

Продукт на този тематичен преход, хабилизационният труд на д-р Симеонов *Франсиско де Миранда на Балканите: раждането на идеята за независимост на Латинска Америка (София, ИБЦТ-БАН, 2022)* безспорно представлява нетрадиционен и новаторски подход към историята на Балканите/Османската империя в края на XVIII в., поставена и разглеждана в специфичен глобален контекст. С умелото жанрово съчетаване на биографичен, пътеписен и исторически разказ чрез методите на класическото историческо проучване, на социалната антропология и дори на политологията авторът е съумял да открие и преплете различни концептуални линии в цялостно, сравнително и аналитично изследване.

Монографията е посветена на един историографски подценен, но важен епизод от богатата политическа, дипломатическа и революционна биография на венецуелския космополит Франсиско де Миранда – шестмесечното му пътуване в Османската империя през 1786 г. и влиянието на неговата т.нар. в изследването „Балканска одисея“ върху

формирането на революционната му идеология. В същото време впечатления и разсъжденията на Миранда по повод на първите му контакти с Югоизточна Европа представят различни аспекти от балканските политически, социални и културни реалности, пречупени през погледа на латиноамериканския пътешественик, необременен от стереотипните западноевропейски представи за региона. В този смисъл авторът не само изследва дневниците на Миранда като исторически извор в контекста на пътеписната литература за Балканите, но намира в него широко поле за сравнителен „исторически и диахронен“ анализ извън регионалните в геополитическите рамки на глобалния революционен процес в края на XVIII и началото на XIX век.

Целите и задачите на изследването убедително са аргументирани в Предговора с необходимостта от сравнителен анализ на сходствата в процесите на имперски разпад в Южна Европа през този период (Испанската и Османската империя), чиито локални специфики са от съществено значение за формирането на модерния свят. С критичния си подход към доминиращото в историографията разбиране за тези процеси единствено като регионални проявления на западноевропейските идеологически и политически модели авторът си поставя за цел да очертае паралелните културни и социално-икономически развития в периферията на индустриализиращия се Западен свят, както и преките взаимодействия между пространствено отдалечени периферии. В този контекст въпросът за ролята на новата дипломация е открит в изложението като особен акцент и тематична линия. За постигането на тези задачи д-р Симеонов пречупва биографичното изследване през призмата на транснационалната и „преплетената“ история с инструментариума на интердисциплинарните методи и един модерен терминологично-понятиен апарат.

Структурирана хронологически, монографията проследява житейския път на Франсиско де Миранда, чиято изгнаническа съдба го превръща в свидетел и дори пряк участник в епохалните революционни събития и социално-политически трансформации в Америка и Европа през последните десетилетия на XVIII век. Първите две глави, посветени на престоя му в Северна Америка и Западна Европа, в известен смисъл са въвеждащи към централната тема за пътуването на Миранда в Европейския югоизток, чиито специфики и сходства с родната му латиноамериканска действителност доизграждат неговата „креолска“ идентичност и революционно-политическо кредо.

Като разглежда микро- и макросредата, която формира характера и светогледа на венецуелеца, авторът прави сравнение с балканските реалности – етно-културна пъстрота на обществото, дискриминация на етно-религиозна основа, сблъсък на проникващите вече идеи на Европейското Просвещение със старите потиснически режими на управление, включително по линия на отношенията метрополия-колония. Прави впечатление, че анализирайки архивните източници, д-р Симеонов аргументирано преоценява някои утвърдени в историографията факти и тези, свързани с дейността и възгледите на Миранда от времето на неговото „американско“ изгнаничество, което дава основание на автора да търси именно в по-късния „балкански“ период окончателното избистряне на революционната му идеология. Следвайки хронологически и пространствено пътя на Миранда от Западна към Югоизточна Европа, изследването очертава продължаващата еволюция в неговите представи и нагласи – утвърждаване на просвещенските идеи и отхвърляне на „упадъчния деспотизъм“, преосмисляне на евроцентристката визия за света, нееднозначна оценка за републиканските режими.

Първият етап от „Балканската одисея“ на Миранда в пограничните райони между венецианските и османските владения, Пелопонес и Атина, предмет на третия раздел, очертава основните тематични акценти в балканския му разказ – политическа ситуация, административно управление, търговия, бит и традиционна култура, отношение към античното наследство. Д-р Симеонов отбелязва отликите на тези възприятия от познатите западноевропейски представи за Османската империя, както и препратките към самобитната култура на Латинска Америка и Иберийския полуостров, но анализирайки ги в светлината на взаимодействията и „неочакваните преплитания“ между перифериите, подчертава различния исторически, социален и културен контекст. Наред с темата за ориенталските специфики на деспотизма, вече централен проблем в дневниците на Миранда, изследването откроява ролята на консулската институция и участието на европейските дипломатически представители в живота на местното население.

Макар да следва отклонението от Балканите по пътя на пътешественика към османската столица през Егейско море и малоазийското крайбрежие, четвърта глава представя една сравнителна картина на търговията, градската среда и бита в имперските региони, която подчертава стопанския и културен упадък на балканските градове в края на XVIII век. Наблюденията на Миранда върху европейската общност в Смирна и

многобройните му контакти с консули и търговци са колоритна илюстрация на преплитането и сблъсъка между различните политически и икономически интереси на великите сили в Османската империя. Авторът коментира и анализира откъсите, посветени на робството и търговията с роби в Източното Средиземноморие, не само с оглед на направените от наблюдателя сравнения с тези практики в Америка и Западна Европа, но и в контекста на разделителните линии в османското общество на основата на религията и социално-политическия статус за разлика от расовото и класовото противопоставяне в Евроатлантическия западен свят.

Посветен на престоя на венецуелеца в османската столица, следващият раздел на монографията, озаглавен „В тялото на същинския деспотизъм“, разглежда тази част от дневниците му, която по обясними причини съставлява есенцията на неговия балкански разказ. Пъстрата палитра от социално-политически, етнически, ежедневно-битови, културно-цивилизационни и менталитетни специфики на едно общество на границата между Изтока и Запада, отразена в облика и живота на имперския център, изумява с противоречивото си многообразие дори космополит като Миранда. Преплетените различни сюжетни линии в неговото повествование са изследвани в общия контекст на имперския упадък и „ориенталския деспотизъм“ и тяхното проявление в контрастите на градския живот и междуобщностните етно-религиозни взаимоотношения. Темата за европейското дипломатическо присъствие тук е продължена вече на най-високото ниво в неговата йерархия, което е позволило на автора да анализира персоналните оценки, характеристики и конкретни информации на Миранда в светлината както на отделни проблеми, така и на общата геополитическа обстановка в Югоизточна Европа в края на XVIII век. Живо обрисуваната картина на робския пазар в имперската столица е разгледана в контекста на двата основни проблемни кръга на изследването – спецификите на социалните противопоставяния в османското общество и влиянието на наблюдаваните от Миранда социални явления върху дооформянето на идейните му позиции и бъдеща революционна биография.

Последната глава на монографията е посветена на пограничните райони между Османската и Руската империя, които пътешественикът посещава по пътя си към Киев и Москва. Престоят му в новоприсъединените към Русия бивши османски провинции представлява своеобразен епизод на неговата „Балканска одисея“, който обобщава

натрупаните впечатления и разсъждения. Многобройните контакти с местните елити не само обогатяват представите му за североизточните османски владения, но доизбистрят неговите убеждения за сходната идеологическа и геополитическа рамка на революционните процеси в перифериите на Западния свят. Срещите и разговорите на Миранда с представители на известни фанариотски и гръцки революционни фамилии, на търговските среди и европейските консулства са източник на разнообразна информация за отражението на военните конфликти върху личната съдба, стопанското развитие и демографските промени в тези области. Особено внимание е отделено на колонизацията на новите руски територии с „лоялни поданици“, включително чрез насилственото заселване на православно население; на усещането за междуетническо напрежение и потисническо управление; на намесата на „външни“ интереси и амбиции.

В изследването е подчертан непредубеденият подход на Миранда в оценките и характеристиките му за топлото отношение на местните мюсюлмани за разлика от проявите на враждебност, с които се сблъсква в османската столица. Особен акцент в този раздел е поставен върху разколебаването на атеизма и секуларизма в идейните позиции на Миранда под влияние на впечатленията му за нееднозначната роля на религията в османското общество като инструмент на деспотичната власт, но и на личностни и социални ценности и преди всичко за участието на православната църква във формирането на новите национални идентичности и борбата за политическа еманципация. Д-р Симеонов и тук продължава темата за дипломатията като откроява сходните практики в двете империи и усилията да се спечели подкрепата на местните елити чрез интегрирането на техни представители в консулските служби.

Заключението обобщава основните фактологични и концептуални приноси на монографията в контекста на глобализацията, съпровождаща модерния свят от зараждането му през XVIII в. до съвременните измерения, проявления и възприятия на тези процеси. Авторът изтъква трайната тенденция за „маргинализация“ на перифериите (по примсра на Югоизточна Европа и Латинска Америка) в историографската и политологичната мисъл на северноатлантическия център и определя темата на своето изследване като „подходящ повод“ за преосмисляне на стереотипните представи за тези региони. В този смисъл той поставя въпроси, чиито нееднозначни отговори се вписват в

отворената голяма дискусия за съвпадението или разминаването между разбиранията за европеизация и модернизация на тези исторически и културно специфични общества.

Монографичното изследване на д-р Симеонов е базирано на публикувани документи, периодични издания, мемоари и архивни източници от испански и американски архивохранилища, които са позволили на автора да запълни съществена празнина в биографията на Франсиско де Миранда, както и да коригира и прецизира някои факти от научната книжнина. Информацията, почерпана от историческите извори е контекстуализирана в общите политически и социално-икономически процеси през изследвания период благодарение на изключително богатата и разнообразна библиография. Фактологичните и тезисните приноси на монографията безспорно са резултат от критичния прочит и задълбочения анализ на използваните архивни източници и научни трудове.

Представените студии са посветени на различни проблеми в сферата на международните отношения и дипломатията от края на XVIII и през XIX в. с акцент върху специфичния характер и ролята на консулските служби като до голяма степен автономна и „трансинституционална система“. Авторът привлича вниманието върху по-слабо познати процеси в контекста на сблъсъка между империите, формирането на т.нар. Европейски концерт и трансформациите в глобалния международен ред. В този смисъл безспорен интерес представлява изследването за пиратството и търговията с роби като транснационални явления, свързани с различни държавни органи и оставили отпечатък върху създаването на новите регулаторни режими в регионален и глобален мащаб.

Балканските аспекти на тази проблематика са открити в различни посоки. На базата на използваните архивни източници д-р Симеонов привежда нови факти за международните връзки на участниците в Гръцката революция през 20-те години на XIX в. и аргументира тезата за балканските националноосвободителни движения като част от глобалните революционни процеси през този период. С анализа на дипломатическите практики и „квазидипломатическите“ функции на консулствата, включително в Османската империя, той насочва вниманието към ролята на тези институции за модернизацията, съпътстваща възникването на новите национални държави в Югоизточна Европа и Атлантическия регион от началото на XIX век. Авторът разглежда интегрирането на представители на местните елити към консулските служби като израз на

тактиката за съчетаване на техните национални стремежи с имперската геополитика и в светлината на новите историографски тенденции подкрепя концепцията за опосредствената връзка между империите и модерните национални държави. Специално трябва да се подчертае тезата на д-р Симеонов за ключовата роля на САЩ в създаването на модерната дипломация, особено в консулските отношения, която предполага преоценяване на американското влияние на Балканите през XIX в., както и мястото на региона в „трансатлантическите дебати за регулиране на международния ред“.

Научните трудове на д-р Симеон Симеонов безспорно имат оригинален и приносен характер. Те показват задълбочени познания в сферата на изследваната от него проблематика, резултат от многогодишната му работа с многобройни и разнообразни исторически източници – документи от европейски и американски архивохранилища, публикувани документи, периодика и мемоарна книжнина, обширна научна литература. Наред с високия си образователен ценз, впечатляваща езикова подготовка и изследователски опит кандидатът демонстрира умения за критичен анализ, смела концептуална мисъл и академичен стил на писане. Фактът, че досегашните му научни интереси са центрирани около теми от новата обща и в частност американската история, виждам като предимство в търсенето на по-различен фокус към балканската проблематика и разглеждането ѝ в контекста на глобалните процеси през XIX век, както е видимо от представените публикации.

В заключение смятам, че научните трудове и изследователските качества на д-р Симеон Симеонов отговарят на възприетите наукометрични критерии и на утвърдените професионални изисквания за заемане на академичната длъжност „доцент“, както и че този избор ще допринесе за кадровото и научно-изследователското развитие на секция „Модерни Балкани“ на ИБЦТ.

В този смисъл предлагам на Научното жури да одобри кандидатурата на д-р Симеон Симеонов за заемане на академичната длъжност „доцент“.

Доц. д-р Зорка Първанова

